

FRANCUSKI KATEKIZAM JANSENISTIČKE USMJERENOSTI U PRIJEVODU IVANA VELIKANOVIĆA

Franjo Emanuel HOŠKO

*Upućenja katoličanska*¹ je naslov obimnog katekizma što ga je na „ilirički” preveo i „na svitlost dao” Ivan Velikanović.² Tu Velikanovićevu knjigu nisu zapazili istraživači povijesti hrvatske vjerske i teološke literature, ali je spominju povjesnici hrvatskog pravopisa, i to zato što je u tiskanju te knjige Velikanović usvojio pravopisna rješenja biskupa Marka Dobretića i njegovog djela *Kratko skupljenje čudoredne iliti morale bogoslovce* (Ancona 1782), podržavši tako napore oko stvaranja jedinstvenog pravopisa za Bosnu, Slavoniju i Podunavlje.³ *Upućenja katoličanska* tiskana su u dva sveska (sv. 1, s 528, a sv. 2, s 518 str.) pa je možda njihova obimnost razlog što do sada nitko nije posegnuo za njima da ispita njihov sadržaj i narav. Već sam naslov djela upućuje na osobit sadržaj i još zanimljiviju temeljnu usmjerenost tog katekizma, jer povijest jansenističke literature *Franceska Amata Pougeta* broji među jansenističke pisce.⁴ Stoga prevođenje djela takvog autora na hrvatski jezik i objavljivanje tog djela u Osijeku nuž-

1 Potpun naslov glasi: UPUTJENJA / KATOLICSANSKA, / U RAZGOVORE SLOXENA, / I U TRI DILA RAZDILJENA: / U KOIMA / SHTOGOD NA VIRE I ZAKONA ISKAZANJE, / TO JE, ISTORIJU, I CERKVENE NAUKE, OBICSAJE, SVETOTAJ- / STVA, ILLITI SAKRAMENTE, MOLITVE, SLUXBE, I SVETORED- / BE, TO JE, CEREMONIE, SPADA: OVO SVE U KRATKO, IZ / SVETIH VRUTKAH, PISMA I PRIDANJA, TOMACSISE. / PO / FRANCESKU AMATU POUGET, / NAUCSITELJU BOGOSLOVICE, I OPATU, U JEZIK FRANCESKI SKUP- / LJENA, I OD ISTOGA U LATINSKI PRINESHENA; / A IZ OVOGA / U ILLIRICSKI PRIVEDENA, I NA SVITLOST DANA / OD / OTCA F. IVANA / VELIKANOVICHA, / BRODJANINA, DERXAVE S. IVANA KAPISTRANA, REDA S. / FRANCESKA, MANJE BRATJE OD OBSLUXITELJAH. / UTISHTENA U OSSIKU, / GRADU PERVOSTLNUOMU KRALJEVSTVA SLAVONIE, SLOVIMA / IVANA MARTINA DIVALD. MDCCCLXXXVII. — Drugi svezak tiskan je 1788. u Osijeku.

2 Ivan Velikanović (Slavonski Brod, 7. VIII. 1723. — Vukovar, 21. VIII. 1803) je 1740. stupio u Velikoj u franjevački red, a nakon studija filozofije u Cerniku i Vukovaru (1741–1744) i studija teologije u Budimu (1744–1747) i Bolonji (1747–1749) bio je profesor Filozofskog učilišta (1751–1754) i Visoke bogoslovne škole u Osijeku (1757–1768). Od 1771. do 1774. bio je provincijal provincije sv. Ivana Kapistranskoga, a od 1783. do smrti boravio je u Vukovaru u službi župnika.

3 Zlatko VINCE; *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1978, 79–80.

4 François Aimé Pouget (Montpellier, 28. VIII. 1666 — Paris, 4. IV. 1723) je svoje školovanje završio doktoratom teologije na Sorbonni; pripadao je redu oratorijanaca; jedno je vrijeme bio župnik u Saint-Roch u Montpellieru (usp. A. MOLIEN: *Pouget François-Aimé*, u: *Dictionnaire de Théologie catholique*, XII/2, 2664–2668).

no nameće potrebu pažljivog istraživanja pojave i odjeka samog jansenizma u prošlosti katoličke Crkve u Hrvatskoj, budući da do sada u nas nema takvih istraživanja.⁵

Velikanović u samom naslovu *Upućenja katoličanskih* ističe da je preveo latinsko izdanje Pougetovog katekizma koji je izvorno napisan na francuskom jeziku, ali je sam Pouget sudjelovao u njegovom prenošenju na latinski.⁶ Pouget je svoje *Instructions générales... avec deux catéchismes a l'usage des enfants* (Paris 1702) sastavio po želji biskupa u Montpellieru, Charlesa Joachima Colberta (1667–1738), pa se taj katekizam također naziva po toj biskupiji (*Catéchisme de Montpellier*). Kako su i biskup Colbert i autor Pouget bili jansenisti, katekizam se ubrzo našao na popisu zabranjenih knjiga: najprije francuski izvornik (1721), zatim engleski (1725) i španjolski prijevod (1727).⁷ Sam Pouget je odbijao optužbe da je njegovo djelo jansenističko; bio je 1714. prihvatio bulu *Unigenitus* koja osuđuje temeljne jansenističke tvrdnje i uvijek je isticao da prihvaća sudove i odluke Svete stolice, a sedam francuskih biskupa se 1721. oštro usprotivilo ubrojenju Pougetovog katekizma među zabranjene jansenističke knjige, u tzv. *Dictionnaire des livres jansénistes*.⁸ Kasniji biskup Montpelliera L. G. de Charancy (+1748) pripremio je 1747. novo izdanje Pougetovog katekizma izbacivši iz njega zamjerene stavke. Prema tom izmijenjenom izdanju redigiran je novi latinski prijevod, koji je 1764. tiskan u Veneciji, a to je izdanje preveo Velikanović.

Što je navelo Velikanovića da prevede Pougetov katekizam? U „pridgovoru dobrovoljnim štiocem” (str. III–VI) Velikanović hvali biblijsku utemeljenost i povijesnu obrazloženost katehetskog gradiva riječima: „Knjiga ova... i posebita vire Katoličanske poglavja prid oči stavlja; i sve kolike bogoslovske naredbe, koje su uzderžane u svetomu Pismu i Pridanju, to jest koja su od Apostolah nami, ili po saborskih odlučkih ili po svetih Otacah Pismih, koji su u različita vrimena živili i kako iz ustah u usta, ili iz ruke u ruku pridali, uči i tomači.” Zatim Velikanović hvali jasnoću katekizma: „To sve u ovoj knjigi u razgovoru među učenikom i meštrom svitlo i bistro ukazuje se i svidočanstvam bogoslovskim potvrđuje se... Niti doisto čini se ovo zapletenim, dubokim i mučnim načinom, nego kratkim, prostim i lakim; učenika meštar uči i kako perstom ukazuje mu.” Prevodilac je zadovoljan Pougetovim katekizmom zbog njegove cjelovitosti kao i neposredne korisnosti u prenošenju drugima: „Ova knjiga ima i uzderžaje sve kolike stvari vire i zakona koje svakoga kerstjanina uglaviti, utverđiti i utemeljiti mogu; i ne samo ovo, nego i izverstna tako učiniti i naučiti da od svih stvari vire i zakona govoriti i razložiti može.” Premda navedeni razlozi mogu biti dostatni za hrvatsko izdanje Pougetovog katekizma, čini se da posljednji razlog treba tražiti u vjerskom i društvenom ozračju vremena u kojem je djelo prevedeno i tiskano. Velikanović na naslovnoj stranici *Upućenja katoličanskih* navodi da je djelo tiskano „s

5 Usp. Josip BUTURAC – Antun IVANDIJA: *Povijest katoličke Crkve među Hrvatima*, Zagreb 1973.

6 Latinski naslov glasi: *Institutiones catholicae in modum catecheseos, in quibus quidquid ad religionis historiam et ecclesiae dogmata, mores, sacramenta, preces, usus et ceremonias pertinet... explanatur* (Venetiis 1742).

7 Pietro BRAIDO: *Momenti di storia della catechesi e del catechismo dal Concilio di Trento al Concilio Vaticano I*, Roma 1981, 167.

8 A. MOLIEN: *Pouget François-Aimé*, 2666.

dopuštenjem starišinah”, ali nije jasno da li je riječ o dopuštenju provincijala ili mjesnog biskupa. S druge strane sasvim određeno navodi da je odobrenje za tisak 31. I. 1786. udijelilo Ugarsko kraljevsko nanjjesničko vijeće u Budimu (sv. I, str. III). Bilo je to u godinama razmahalog jozefinizma, a u to vrijeme pada i razdoblje radikalnog jansenizma u Austriji.

Počeci pak jansenizma u Austriji,⁹ a u određenom smislu i u ostalim zemljama pod vlašću Habsburgovaca,¹⁰ očituju se u prvom desetljeću druge polovice 18. st. Jansenizam prihvaćaju poneki biskupi, bečki nadbiskup kardinal Christoph Migazzi i direktor bečkog teološkog fakulteta, biskup Simon Stock, a i sama carica Marija Terezija (1740–1780).¹¹ Ti vodeći crkveni i društveni krugovi traže puteve i sredstva za obnovu Crkve i njeno oslobađanje od baroknog katoličanstva. Nadaju se obnovi Crkve kroz reformu odgoja i obrazovanja klera, kroz strože i dosljednije stavove u kršćanskom moralu i kroz napuštanje baroknih pobožnosti, a od takve obnove očekuju sposobnosti Crkve da se suprotstavi i suzbije potajni protestantizam u austrijskim zemljama.¹² Ideje takvog reformnog katolicizma predstavljaju zapravo ublaženi jansenistički program, a u Habsburšku Monarhiju dolaze iz Italije. Uključuju stare crkvene obnoviteljske ideale kao što su: vjernost Tridentskom saboru, reformni program sv. Karla Boromejskog i zasade oratorijanskog pokreta, a nadahnute su i ranoprosvjetiteljskim programom crkvene obnove Lodovica Muratorija (1672 - 1750).¹³ Tako austrijski jansenizam nema rigidnih crta izvornog jansenizma, premda zastupa najveći dio temeljnih jansenističkih zasada: suprotstavljanje molinizmu u prosudbi odnosa slobodne volje i milosti, odbijanje probabilizma i kazuistike u korist rigorističke ispovjedne prakse i takvog procjenjivanja moralne odgovornosti; traži strogo pridržavanje crkvenih uredbi o stjecanju oprosta, dijeljenju pričesti, o postovima, a kao uzor vjerskog i moralnog života ističe Pra crkvu; njezino naučavanje i primjer smatra „zdravom naukom”.¹⁴ Austrijski jansenisti prihvatili su i febronijanske ideje s baštinom konciliarizma, regalizma i galikanizma, a u apsolutističkoj državi gledali su osobito vrijednog pomoćnika u ostvarenju svog reformnog programa. Zbog takvog odnosa prema apsolutističkoj vlasti lako su prihvatili metode i ciljeve prosvjetiteljstva i s njime našli niz zajedničkih interesa. Štoviše, jansenizam je pravi „teološki temelj austrijskog reformnog katolicizma”, a reformni katolicizam je jedna od dviju bitnih sastavnica kulturnog i idejnog pologa jozefinizma; druga je prosvjetiteljsko shvaćanje o državnoj Crkvi.¹⁵ U program austrijskog jansenizma ulaze također ideje tzv. rišerizma,¹⁶ tj. svoje-

9 Peter HERSCHE: *Der Spätjansenismus in Oesterreich*, Wien 1977, 360–378.

10 György HOELVENYI: *Katholische Aufklärung und Jansenismus in Ungarn*, u: Elisabeth KOVACS (izd.): *Katholische Aufklärung und Josephinismus*, Wien 1979, 93–100.

11 Peter HERSCHE: *War Maria Theresia eine Jansenistin?* u: *Oesterreich in Geschichte und Literatur*, 15(1971), 14–25.

12 ISTI: *Der Spätjansenismus in Oesterreich*, 357–358.

13 Usp. Eleonore ZLABINGER: *Lodovico Antonio Muratori und Oesterreich*, Innsbruck 1970, 117–123.

14 Peter HERSCHE: *Der Spätjansenismus in Oesterreich*, 362–368.

15 *Isto mjesto*, 381–385.

16 Jean DELUMEAU: *Il cattolicesimo dal XVI al XVIII secolo*, Milano, ed. Mursia 1976, 154: Edmond RICHER (1559–1631) je 1611. objavio spis *De ecclesiastica et politica potestate libellus* u kojem je čvrsto povezo ideje prezbiterijanizma i galikanizma. Premda je knjižica više

vrsnog prezbiterijanizma koji naglašava samostalnost župnika u odnosu prema mjesnom biskupu, razvija otpor svjetovnog svećenstva prema redovnicima i nastoji iskorijeniti pobožnosti koje su u narod uveli redovnici, posebno pobožnost prema Srcu Isusovu. U program jansenističkog nastojanja u duhu reformnog katolicizma također valja ubrojiti nastojanje oko zajedničkog čitanja Biblije, prevodenja biblijskih tekstova, zahtjev da se biblijski odlomci kod mise čitaju na narodnom jeziku, njegovanje crkvene pjesme na narodnom jeziku umjesto barokne instrumentalne glazbe po crkvama, te brigu oko odgoja novog lika svećenika koji će pastoralno i katehetsko djelovanje smatrati svojom prvom svećeničkom obavezom.¹⁷

Nema nikakvih znakova ni svjedočanstva da je Ivan Velikanović pripadao jansenističkom krugu, a ne može ga se pribrojiti ni tzv. filojansenistima. No, svakako spada među one slavonsko-podunavske franjevece koji su u drugoj polovici 18. st. organizirano nastojali oko franjevačke obnove u duhu prvotnog franjevačkog ideala. To potvrđuju njegovi slijedeći objavljeni spisi: *Libellus tripartitus* (Essekini 1770), *Enchiridion Franciscanum* (Pestini 1771), *Regula et testamentum Seraphici... Francisci* (Essekini 1773) i *Serafinskoga sv. o. Frane život, naredba i oporuka* (Osijek 1778).¹⁸ Također je objavio djela klasične svjetske i domaće vjerske literature: *Razmišljanja bogoljubna s. Bonaventure svrhu muke i smrti Gospodina našega Isukrsta* (Osijek 1776) i *Muka gospodina našega Isukrsta i plač Dvice Marije* (Osijek 1776). Nakon što je tiskao spomenute spise, Velikanović je temeljito izmijenio svoj pristup nabožnoj vjerskoj literaturi. *Upućenja katoličanska* su osobit znak te promjene, a još su jasniji u tri duhovne drame, i to: *Prikazanje razpuštene kćeri, velike poslije pokornice svete Margarite iz Kortone* (Osijek 1780), *Sveta Suzana, divica i mučenica, Dalmatinka aliti Slovinka, pod Dioklecijanom, rimskim cesarom, mučena* (Budim 1783) i *Sveta Terezija, za prikazu u jezik talijanski složena i u ilirički privedena* (Osijek 1803).¹⁹ Ove drame imaju očitu didaktičko-moralizatorsku nanjenu, ali predstavljaju značajnu novost u hrvatskoj nabožnoj književnosti kao nova vrsta književnog izraza. Velikanović izabire takav izraz u posljednjem razdoblju svog života i stvaralaštva, a to se moglo dogoditi samo zbog promjene vlastitih gledanja. Ona su pak u skladu s namjerama reformnog katolicizma i svojevrsnog katoličkog prosvjetiteljstva. Čini se, dakle, da je opravdano zaključiti da je Velikanović prihvatio zahtjeve i nazore reformnog katolicizma i katoličkog prosvjetiteljstva, a njihov program ga je lako naveo na prevodenje Pougetovog katekizma.²⁰

puta bila osuđivana, ona je izvršila vrlo značajan utjecaj na kler u Francuskoj i izvan nje u zapadnoj i srednjoj Evropi.

17 Peter HERSCHE: *Der oesterreichische Spätjansenismus. Neue Thesen und Fragestellungen*, u: Elisabeth KOVACS: *Katholische Aufklärung und Josephinismus*, 180–193.

18 Ostale biografske podatke, zatim popis teoloških i historičkih rukopisa vidi: Franjo Emanuel HOŠKO: *Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću*, u: *Kacic*, 10(1978), 131–134.

19 Josip Jakošić navodi latinske naslove danas zagubljenih Velikanovićevih knjiga na hrvatskom jeziku: *Meditationes per dominicas sacrae Quadragesimae: matutinae et vespertinae: super mysteriis nostrae fidei et fidei Christi*, Essekini 1778. kao i *Brevis methodus pro Confessione se bene praeparandi, integre confitendi et fructuose communicandi. Sequuntur hominum diversorum statuum obligationes*, Essekini 1779. (usp. *Scriptores interamniae*, u: *Grada za povijest književnosti hrvatske*, 2(1899), 135.

20 Velikanović nije bio osamljen u tim svojim nastojanjima. Istom franjevačkom krugu pripadao je Emerik Pavić (1716–1780) koji je na hrvatski preveo djela dvojice jansenističkih pisaca:

Taj katekizam je u Austriji bio poznat odmah po izlasku iz tiska. Prvi put je tiskan 1724. u Klagenfurtu (Celovec) u njemačkom prijevodu Thomasa Beya, a u 18. st. poznato je ukupno sedam izdanja na području Austrije. Koristio ga je kardinal Migazzi, a Johann Baptist de Terme po njemu je učio temeljne vjerske istine princezu Mariju Antoanetu. Taj je katekizam utjecao na Felbigerove *saganske katekizme*, a vidljiv je njegov utjecaj i na tzv. *Austrijski katekizam* (1777).²¹ Nema sumnje da ga treba ubrojiti u literaturu austrijskog prosvjetiteljstva,²² jer odgovara iščekivanjima i shvaćanjima kako jansenistički usmjerenih nosilaca programa reformnog katolicizma tako i širiteljima katoličkog prosvjetiteljstva.²³

Upućenja katoličanska su prijevod tzv. velikog Pougetovog katekizma, po sadržaju zapravo obilnog katekizamskog komentara. Pougetov mali katekizam u 28 lekcija za djecu do devet godina kao i srednji katekizam za djecu od devet do četrnaest godina su reducirani sadržaji velikog katekizma, a namijenjeni su vjerskom odgoju djece spomenutih uzrasta.²⁴ Sva tri Pougetova katekizma bila su na cijeni zbog biblijske utemeljenosti gradiva i njegove katehitičke doradenosti; pojedini „razgovori” su očito vrlo uspješno zasnovane učevne jedinice. *Upućenja katoličanska* imaju tri dijela. Tu podjelu sam Pouget ovako objašnjava: „U prvom dilu, poslije kako sam govorenje imao od Boga jednoga i trisobstvenoga i od njegovih vlastitostih i izversnostih, besidio sam od stvarih stvorenih, navlastito od čovika koga istomačio sam stvaranje, upadanje (u grijeh) i popravljenje. Ukazao sam što je Bog činio po Isukerstu Sridustavniku iliti pomiritelju i ljudskom Odkupitelju i što ima činiti do sverhe vikovah da ljudi dojdou na savršeno iliti podpuno uživanje života vičnjega za koji su stvoreni. Ovo jest što vire i zakona Iskazanje, to jest Istoriu zovemo. U drugom dilu ukazao sam koji život deržati i koju verstu života ljudi sliditi imaju, da dojtí mogu u život vičnji. Razložio sam indi od grihah i kripostih, od zapovidih Božjih i Cerkvenih. U trećem dilu iztomačio sam kojima pomoćma tako živiti mogu ljudi da život zadobiju vičnji. Govorio sam dakle ukratko od milosti koja sasvim potribita jest za živiti kerstjanski. I zašto bo daje se milost po Sakramentih i zadobiva se po molitvi; zato poslije govorenja od milosti iztomačio sam štogod spada na Sakramente i Molitvu” (sv. 2, str. 515).

Pougetov katekizam polazi od uvjerenja da se kršćanska objava ostvarila na putu povijesti, pa otajstva spasenja tumači tako da ona budu povijesno prepoznatljiva. Obilni navodi iz Biblije u tom smislu trebaju protumačiti i opravdati katekizamsko naučava-

Isaac Lemaistre de Sacy je autor djela što ga Pavić naslovljuje *Ogledalo temelja vire i zakona katoličanskoga* (Budim 1759), a preveo je i djelo Johanna Friedricha Golla, austrijskog janseniste, pod naslovom: *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga* (Budim 1769). – Valja ovdje istaknuti da je Pavić svoje *Ogledalo* tiskao novčanom pomoći pečuskog biskupa Jurja Klimóa (1710–1799), poznatog jansenističkog simpatizera. U društvu pak tog biskupa bio je čest gost dakovački biskup Matija Franjo Krtica (1726–1805), koji je opet bio Velikanovičev prijatelj (usp. Gregorius CSEVAPOVICH: *Catalogus observantis Minorum Provinciae S. Joannis a Capistrano*, Budae 1823, 301–302).

21 Johannes HOFINGER: *Geschichte des Katechismus in Oesterreich von Canisisus bis zur Gegenwart*, Innsbruck–Leipzig 1937, 172, 203.

22 *Isto mjesto*, 309, 325.

23 Walter CROCE: *Die Katechetik zwischen dem Tridentinum und der Studeienreform im Jahre 1774*, u: *Pastoraltheologie ein entscheidender Teil der josephinischen Studienreform*, Wien–Freiburg–Basel 1979, 75.

24 Johannes HOFINGER: *Geschichte des Katechismus in Oesterreich*, 325.

nje. Tako se *Upućenja katoličanska* također pozivaju na Bibliju i u obrazloženju gradiva prvog razgovora „od bivstva Božjega iliti ima li Bog”. Da postoji Bog – „ovo uči nutarnje duše naše poznanje, ovo iskušanje, ovo vira s istinitima razlozima utvrđena, ovo najposli mudroznani naravnici s razlozima mnogostrukima” (sv. 1, str. 10). To nutarnje iskustvo o Bogu, „nutarnje duše naše poznanje” je „utišteno u duši, razumu i pameti svakoga čovika... Otkuda nema naroda koji kakvagod ne poznaje Boga. Zato u pogiblih, u suprotivštinah, u događajih nesrićnih k Bogu i nemisleći utiče se, slideći s naravju našom urodjeno nagnuće. Ovo Tertulian zove svidočanstvo duše kršćanske naravno (Apologia, cap. 17). Ovdje se dobro prilažu riči Davidove: Zlamenovana jest svrhu nas svitlost lica tvoga, Gospodine (Psal: 4, 7).” Drugi je temelj spoznaje Boga izvanjsko iskustvo, „iskušanje”, a ono „ukazuje svakdanje Božje i očinsko svrhu nas providjenje i prignuto za poslušati naše molbe milosrdje, očito takodjer kadkad zlih i opakih ljudih pokaranje i u drugih stvarih najvećih svemogućstva njegovoga dila.” To izvanjsko iskustvo takodjer obuhvaća „čudnovato uredjenje svih stvarih svita... Nebesa ukazuju slavu Božju i dila ruku njegovih navištaju tvrđinu (Psal: 18, 1). Ovo da bolje razumiješ, znaj da iz ploda poznaje se uzrok, iz dila majstor. Kada vidiš kip lipo slikovan iliti upengan, zgradu uredno sklopitu, knjigu plemenito pisanu, udilj poznaješ da su dila vrstnoga slikaoca, mudroga sklopitelja gradje, naučnoga pisaoca. Koji bi rekao da su ova po zgodi i događaju, brez svakih rukuh učinjena, doisto on izmedju svih ludih najludji bi bio, ali ako pak narav s naukom i zanatom primiriš i uzmotriš čudan, vikovit i nigda nepritrnut red dilah svih koje svit uzdržaje, što ćeš onda misliti?... Ova koji bi činio i držao da su od sebe ili po zgodi i događaju u ovako plemenit red sastavljena i ne bi iz njih bivstvo ili da ima Bog poznao, s onim nipojedan način ne bi se imalo razgovarati nego u tminah budalaštine imao bi se ostaviti” (sv. 1, str. 10, 11).

Kritičari Pougetovog katekizma prigovarali su što u katekizmu odmah poslije tumačenja Vjerovanja slijedi rasprava o moralu, a rasprava o sakramentima je tek na trećem mjestu, pa se dobiva utisak da nije bitno povezana sa sadržajem Vjerovanja. Takva razdioba katekizamskog gradiva ukazuje da Pouget ne slijedi skolastičku teologiju, a jansenistička usmjerenost očita je također i u izraženom zanimanju za moralnu problematiku. Tu Pougetovu orijentaciju potvrđuje i činjenica da gradivo o milosti svodi na jedno „pridgovorno” poglavlje (sv. 2, str. 1–12). Utjecaj jansenizma prepoznatljiv je u odgovoru na pitanje „zašto je Bog pripustio tolike narode pervo došašća Mesije poginuti i u vično osudjenje upasti?” Odgovor, naime, prenaglašava nedostatnost Mojsijevog zakona: „Hotio je Bog po ovome ukazati koliko je nemoćan i slab razlog (tj. razum) čovičanski, sam sebi ostavljen; koliko je nesavršen zakon pisani na ploča kameniti; koliko potribita milost Mesije za učiniti ono što ni razlog čovičanski ni zakon pisani nisu mogli učiniti” (sv. 1, str. 40). Zahtjev jansenizma vidljiv je u stavu prema čitanju Biblije: „Štijenje svtih Pismah, najveće novoga zakona, Pismah i knjigah dilorednih (poučnih) staroga zakona imalo bi biti čisto i pravo raskošje i svakdanje kršćansko zabavljenje koji bogoljubstvo a ne ispraznost u srdcu hraniti nastoje. I ovo zahtiva i želi Cerква. Ali ispovidit i istinu reći valja da mlogim kršćanom ili radi velike neumitnosti ili tupoće pameti ovo štijenje malu bi korist činilo; nikima pak radi oholosti i zle ćudi štetu i kvar ovo štijenje donosilo bi. Bolestni odveć ah Jao! kojima i iste bolesti likarija smrt donosi i uzrokuje” (sv. 1, str. 367). Jansenistički pesimizam

očito je u tvrdnji da je nemoguće ljubiti Boga bez prethodnog umiranja samome sebi da to uključuje žrtva ljudske ljubavi kao dar Bogu: „Ne možemo prikazati Bogu posvetilište (tj. žrtvu) nutarnje ljubavi, ako ne umrtvimo ustajuću požude žestinu i nju, koliko u nami jest, ne iskorijenimo i, da ovako rekнем, ne ubijemo. Ne možemo, velim, Boga ljubiti kako se pristoji, ako nami ne umremo i ne pridobijemo požudu i što god volji Božjoj suprotivi se ono sve kvareći i ubijajući nenadvladamo i ne pridobijemo. Ovo duhovno ubijanje i smrt čini da nutarnje prigruće kojim Boga iz svega srca ljubimo, pravo i istinito jest posvetilište” (sv. 2, 303). Jednako tako je puno pesimizma učenje o bolesti gdje se uopće ne spominje liječenje od nje, nego je štoviše prisutno mišljenje da bolest predstavlja kaznu za grijeh, i to osobni grijeh onoga koji je upao u bolest. Na pitanje „što ima činiti kršćanin kada u bolest upade”, odgovor glasi: „Prvo. Udilj kako u bolest upadne, ima nastojat zadobiti opet milost Božju, ako bi potreba bila i ne bi ju imao... Peto. Pripravan ima smrt čekati, dohodeću Bogu prikazati i dragovoljno umreti” (sv. 2, str. 139, 140).

Jansenistički rigorizam prepoznatljiv je u naučavanju o sakramentima pokore i euharistije, osobito u navođenju pet kategorija pokornika „koji se prije imaju kušati nego se odriše.” To su: 1. „koji iz zla običaja i nauka griše...”; 2. „koji su u bližnjoj prigodi griha...”; 3. „koji su u neprijateljstvih”; 4. „koji su tuđe stvari ugrabili i oteli ili nepravedno drže”; 5. „koji ne znaju nauka kršćanskoga i zapovidih posobitih života kršćanskoga i onih koje se iziskuju za upravno i dobro, polak svoga stanja i bića, dužnosti svoje činiti” (sv. 2, str. 126). Premda katekizam najprije tvrdi da nema „ništa bolje, korisnije ništa, nego često pričešćivati se i tilo Gospodnje blagovati”, ipak se to ne smije svakome savjetovati „budući da mnogih kršćana život svetinji kršćanskoj ne odgovara... nego samo oni koji svetinjom života ukazuju da su dostojni tolikoga dobročinstva. Ovo je misao Crkve. Ostalima ovo svitovanje ima se dati da istinito pokoru čine; poslije pak da će se često pričešćivati kada budu učinili dostojni plod pokore.” Među uvjete za često pristupanje pričesti katekizam ubraja: „Da se često pričešćivati čoviku kršćaninu pravo dopusti, potribito jest: prvo da on ima dušu čistu ne samo od svakoga griha smrtnoga nego još i od svakoga griha maloga, to jest prostnoga požude ili želje; drugo, da ima veliku želju na ovu jistbinu duhovnu i veliku pomnju za tražiti i uživati Isukersta” (sv. 2, str. 59, 60).

Velikanović se trudio Pougetov katekizam prevesti što vjerodostojnije. U izboru riječi kaže da je „slidio... naše nike Iliričke pisaoce”, a najviše se „služio *Slovníkom* O(ca) P(oštovanog) Ardelie della Bella” (sv. 1, str. VIII). Čini se da u Pougetov tekst nije unosio dodatke ni promjene. Samo na jednom mjestu, kad govori o proslavi blagdana Marijinog uznesenja, primjećuje se dodatak: „... danas po svih crkvah današnja svetkovina s velikim bogosljuustvom slavi se, navlastito pak u Kraljevstvu Madžarskomu, zašto bo pod ove Dvice Marije obranu i zaštićenje kralj sveti Stipan isto kraljevstvo jest stavio i podložio i dan ovi da zove se dan velike Gospoje i s velikom proslavom da se drži i slavi jest naredio” (sv. I, str. 501).

Teško je danas utvrditi stupanj prihvaćenosti i mjeru korištenja *Upućenja katoličanskih* sa strane svećenika i odraslih vjernika. Na kraju prvog sveska Velikanović dodaje „obznanjenje” zašto ne može tiskati i drugi svezak. Razlog je vrlo jednostavan: naime

„posao i trud ne ima se odkuda i s čime pritištioniku plaćati”, pa „utištenje pristaje čekajući dobrovoljnih štioćah milostivu i blagodarnu pomoć”. Budući da je već slijedeće godine tiskan drugi svezak, može se pretpostaviti da je Velikanović namakao novac za tiskanje drugog sveska prodajom prvoga sveska. Njegov suvremenik Josip Jakosić (1738–1804) kao provincijal svjedoči u vrijeme njegove smrti da su *Upućenja katoličanska* Velikanoviću „donijela slavu”.²⁵ Svakako, sigurno ostaje zajamčeno da je sam Velikanović bio uvjeren u vrijednost i korisnost djela koje je preveo, jer ističe da ono sadrži „razgovore lipo istinite i plemenite, čoviku svakog stanja znati korisne i veoma potribite”.

ZUSAMMENFASSUNG

*Der dem Jansenismus nahe französische Katechismus
in der Uebersetzung von Ivan Velikanović*

Ivan Velikanović (1723–1803), ein Franziskaner aus Slavonien und Verfasser von mehreren religiösen Werken, im Geiste der katholischen Erneuerung des Tridentinums geschrieben, und von den drei Dramen die wieder im Stil der Barockliteratur geschrieben wurden, hat den Katechismus Institutiones catholicae in modum catecheseos (Venetiis 1764) des französischen jansenistischen Verfassers François Aimé Pouget (1666–1723) übersetzt. Die Uebersetzung von Velikanović unter dem Titel Upućenja katoličanska (Die Leitfäden des Katholizismus) (Bd. 1, Osijek 1786; Bd. 2, Osijek 1787) bedeutet keineswegs als hätte es damals Jansenisten in Kroatien gegeben, sondern dass die Bestrebungen um den sog. Reformkatholizismus sowie die katholische Aufklärung im Laufe der zweiten Hälfte des 18. Jhds. zugegen waren.

25 Gregorius CSEVPOVICH: *Catalogus... Provinciae S. Joannis a Capistrano*, 308.